

A nemi nevelés koncepciói a századelőn

A nemi nevelés, hasonlóan minden más, az ember testi, szellemi, lelki alakítását célul tűző neveléshez, végső soron az emberi élet értékének, rendeltetésének valamilyen szilárd, határozott, de nem mindig explicit, illetve nem mindig explikálható felfogásán alapul. Így tehát nem meglepő, hogy a különböző világképekbe festett emberképek alkotói különböző módon vélekednek az általuk konstruált ember neveléséről, nevelhetőségéről, természetesen a nemiséggel kapcsolatban is. Különösen érdekes szemügyre venni ezeket a különbségeket a századelő szellemi forgatagában, mikor az egymásnak éles kontrasztot adó világképek egyforma eséllyel indulhattak harcba saját igazukért.

Dolgozatomban a század első évtizedét vizsgáltam hazai viszonylatokban, így feldolgoztam minden jelentősebb, hozzáférhető írást, amely a nemi nevelés kérdéskörében idehaza megjelent, akár fordításban is, 1910-ig.

- a nemi nevelésről, nevelhetőségről vallott általános elképzeléseket;
- az iskola nemi nevelésben betöltött szerepének megítélésait;
- a koedukáció kérdését.

E kérdéseket három eltérő, a századelőn jelenlevő koncepció fényében mutatom be, külön-külön vázolom a fentebbi kérdésekkel kapcsolatos feminista, „természettudós” és keresztény elképzeléseket.

A feministák

A 19. század végére az egész Európában megerősödő feminista mozgalom a századelőn idehaza is érezte hatását. A vizsgált korszakban két jelentős, feministák által kezdeményezett esemény vált a szexualpedagógiai irodalom általában távolságtartással, néha elutasítással kezelt tárgyává. Az egyik *Maria Lischnewska* berlini feminista tanítónő Magyarországon tartott előadása volt, a másik pedig a Feministák Egyesületének 1906-os nagygyűlése, ahol több neves pedagógus részvételével vitatták meg a koedukáció kérdését.

1. A feministáknak a nemi nevelésről vallott általános elképzeléseiről nem lehet számot adni a hazai irodalom alapján, mert a feministák radikálisak voltak, s mint ilyenek, első sorban a tettek asszonyai. Szexualpedagógiai tevékenységük mindemellett két jól meghatározható karakterrel bír. Egyrészt a nemi nevelési elképzeléseik szervesen illeszkednek bele a nők felszabadításáért vívott küzdelmeikbe, így tehát minden – nemiséggel kapcsolatos – megnyilatkozásuk csak a nőkérdés felől értelmezhető helyesen. Másrészt szexualpedagógiai tevékenységük – a reformpedagógiai törekvésekkel párhuzamosan – hozzájárult ahhoz, hogy a szexualis nevelés körüli vita anyaga jelentős mértékben bővüljön. A filantropisták által egyedüli szexualis problémaként tárgyalt „bűnös önfertőzés és egyéb nemi betegségek” témakör mellé olyan kérdések kerültek, mint a prostitúció, a monogámia és a poligámia, a legitim, illetve illegitim házasság, az anyaság és a koedukáció.

Hazánkban a feminista szexualpedagógia e két jellegzetessége közül az első már a századelőn érezte hatását, és jelentős előrelépések történtek a nők teljes jogú integrálására az élet sok területén, így az oktatásban is. A tematikai bővülésre azonban még várni kel-

lett, mert a századelő népszerű témái idehaza még mindig az onánia, továbbá az absztinencia problémája és a „szükséges-e egyáltalán felvilágosítás?” kérdése, mely mellett egyedül a koedukáció téma jelentett új színt.

2. A feministák a szülők, különösen az anyák szerepének tudatosítása mellett jól látják az iskola lehetőségeit és fontosságát is a nemi nevelés területén. A Feministák Egyesülete 1906 júniusában felterjesztést intézett a Fővárosi Tanácshoz és a Közoktatásügyi Minisztériumhoz, azzal a kéréssel, hogy a nemi felvilágosítást illessék be az iskolák természetrajzi és egészségtani tananyagába. A felterjesztés módszertannak Lischnewska tervét ajánlja. E tervezet szerint a 3. elemi osztálytól a természetrajzi oktatás keretein belül kezdődne el a felvilágosítás, évről évre bővülő ismeretekkel. A tanulók a növények és az állatok megtermékenyítésének és fejlődésének bemutatásán keresztül, analógiás módszerrel tizenéves korukban jutnának el az emberi nemiség alapvető jellegzetességeinek teljes körű megismeréséhez. A bemutatás anatómiai részletességű képek, és nyílt, egyenes, „mindent kimondó” tanári magyarázat segítségével történne.

Kérésüket hivatalos részről közöny és elutasítás fogadta, a szexuális nevelésről töprengő nevelőknek azonban jó témát adtak írásaikhoz Lischnewska provokatív nézetei. Voltak, akik egyetértettek vele – például *Kemény Ferenc* – abban, hogy a felvilágosításból eredő tudást szükséges a gyermekek számára biztosítani, mivel a „tudás s a benne gyökeredző igazság mindenképpen fegyver és annak nem ismeréséből fakadó bajokért a felelőség azokat terheli, akik e mulasztásban bűnösek”. A „vakmerő”, „túl buzgó”, „brutális” módszert azonban nem tartja célravezetőnek Kemény, ő inkább a „lassúbb, fokozatosabb gyógyításnak” a híve, s a korabeli szemérmesség bujkál szavai mögött, mikor kijelenti, hogy „mindent kimondani felesleges, mert kellő értelmi fejlettség mellett a gyermek megsejti a célt s a földolog az, hogy okuljon”. Szintén elfogadhatónak tartja Lischnewska alapvető állításait *dr. Deutsch Ernő*, ám bírálja őt azért, mert „az egészséges, természetes fejlődésen alapuló evolúció helyett a mindent lerontó revolúciónak vagy mondjuk anarchiának” a híve. Voltak olyanok is, akik – mint például *Komócsy István* – nyíltan és megbotránkozva utasították el az iskolába „anatómiát és szemléltetést” behurcoló Lischnewska-féle felvilágosító módszert, mondván, „ítéletsezegény emberekben az eltévelyedés (...) perverz túlzásait hajtja irányzata”.

3. A századelő legnépszerűbb témái közé tartozott a koedukáció kérdése. Különösen heves vitát váltott ki 1906-ban a Feministák Egyesülete által e témakörben tartott nagygyűlés, melynek eredményeit *Harkányi Ede* dolgozta fel. A koedukáció mellett felsorolt érvei társadalmi-szociológiai jellegűek. Ezek szerint a koedukáció bevezetése gazdasági szükség, mivel az együttes nevelés által a nőket a férfiakkal egyenlő értékű munkaerővé lehet nevelni. Hasonló okokból a koedukáció szellemi szükség is, továbbá a helyes kiválasztás elve is megköveteli, mivel a képzett nők számának növekedésével bővül azok köre, akik az egyes társadalmi-gazdasági pozíciókra választhatók. Végül, a való élet is azt követeli, hogy a két nem a valós társadalmi helyzetnek megfelelően – tehát együtt – vegyen részt az oktatásban is. Harkányi tehát társadalomtudományi szempontból összegezte a koedukáció mellett szóló érveket.

A feminista alapokon nyugvó pedagógiai elveket idehaza *Hancsókné Walkenberg Ilo-
na* az Országos Középpiskolai Tanáregyesület közgyűlésén, és *Glücklich Vilma* a Népmívelés lapjain hangoztatta. Érveik, miszerint a nemek szétválasztása fölösleges és természetellenes, továbbá, hogy együttes nevelés esetén a résztvevők pozitív egymásra hatása mellett csökken a kíváncsiságból fakadó nemi izgalom, mind a századelő egyik idehaza jól ismert és sokat idézett pedagógusától, *August Forel* nézeteiből erednek, aki szerint: „Nemi szempontból a koedukáció normális egyéneknél csökkenti az ingert; tapasztalható az mind vérbeli, mind adaptált testvéreknél. A leányok természetes tisztesség-érzete és tapintata kitűnő hatással van a fiúkra. A két nem összetartozik, mint az emberfaj két fele; minden mesztárséges szétválasztásuk káros. Ezért nagy pedagógiai hiba volt elkülönítésük a nevelés-

ben. (...) Külön leányiskolákban a tanítás egyoldalú, csekélyebb értékű, ez pedig lehúzza a nők szellemi színvonalát. Az emberi tudásanyag mindkét nem számára ugyanaz. Mivel indokolható már most, hogy egyik a maga teljességében, a másik hiányosan és felületesen kapja azt. Közös iskolában fiú és leány a maga sajátos természete szerint fogja fel a közös ismeretanyagot, s ez a jó. A koedukációt keresztül kell vinni az egész vonalon: az elemítől a főiskoláig mindenütt.”

A feministák koedukációs törekvéseit nem mindenki fogadta lelkesedéssel (*Miklós Elemér; Weszely Ödön*); pedagógiai ellenérvként hozták fel, hogy a nemi különbségek, és a velük együtt járó eltérő lélektani fejlődés miatt megoldhatatlan a vegyes osztályokon belül a módszertani individualizálás. Sokan kétségbe vonták *Forel* azon tételét, miszerint az együttes nevelés során csökken, illetve neutralizálódik a nemi inger (*Weszely Ödön, Komócsy István*). További ellenérvek születtek a külföldi koedukációs kísérletek eredményeiről érkező ellentmondásos hírek nyomán (*Weszely Ödön, Kemény Ferenc*), valamint azon aggodalmak hatására, melyek gazdasági veszélyt sejtettek a nők tömeges munkába állása mögött. Az ellenzök táborát gyarapította a feministák nagygyűlésén felszólaló *Kármán Mór* is, aki a koedukáció jelenségét és jelentőségét elismerte ugyan a létezés alacsonyabb fokain – „A koedukáció megvan a primitív fokon, megvan a négereknél, megvan az állatoknál, (emelkedett hangon:) igenis ott megvan” –, de a fejlett európai ember számára ezt már visszalépésnek és így nemkívánatosnak tartotta.

Világosan látható, hogy a koedukáció mellett felsorakoztatott érvek mind a nők felemelésének, nevelésének érdekében hangzottak el, míg a komolyan vehető ellenérvek elsősorban a koedukáció pedagógiai, erkölcsi nehézségeire mutatnak rá, és egyáltalán nem vitatják el a nőknek a felemelkedéshez való jogát. Sőt hangsúlyozzák (*Miklós Elemér, Weszely Ödön*), hogy az egységes kultúra megteremtésének elengedhetetlen feltétele, hogy a nő tiszteletét, hivatását szellemi nivóját fejlesszük. Ehhez azonban, szögezik le határozottan, nem koedukációra, hanem jól megszervezett nőnevelésre, leánygimnáziumokra van szükség. Ez az érv, bár gyengíti a feminista álláspontot – hisz minek a koedukáció, ha nélküle is felemelhető a női nem –, mégsem oldotta meg a kérdést, hisz a másik oldalon is elmondhatták volna ugyanezt, csak fordítva: minek külön, ha együtt is lehet.

A természettudósok

A nemi nevelés másik nagy koncepciójának képviselői elsősorban orvosok voltak, akik a nemi problémákat főként „természetrzaji” természetűeknek tekintették.

1. A századelő első évtizedében hazánkban két külföldi mű is képviselte ezt a két felfogást. Az egyik – ez a híresebb és népszerűbb – *Oker-Blom Miksa Doktor bácsinál falun*, a másik *Ortt Félix Levél kis hugomhoz* című munkája volt. E két, a hazai orvos-tanárok felfogását is erőteljesen befolyásoló mű, a nemiséget a természet, illetve a természetes élet szerves részének tartja, a felvilágosítást pedig egy olyan folyamatnak, mely során a gyermek fokozatosan vezetődik be a természet titkaiba. A felvilágosítás feladata tehát az, hogy a nemiséggel kapcsolatos tudatlanságot megszüntesse, azáltal, hogy a tudomány kemény tényeit segítségül hívná, megfosztja a természetet titokzatosságától. E felfogásnak mindkét szerző hangot ad művének előszavában. Ortt szerint a „felvilágosítás legyen komoly s a természeti tényeknek és a tudományoknak leplezetlenül megfelelő”. *Oker-Blom* pedig hangsúlyozza, hogy „a gyermek értelmét a mindennapi életből vett apró, céltudatos elbeszélésekkel lehet a legkönnyebben bevezetni a természet titkaiba”. A felvilágosítás tehát, csakúgy, mint a feministáknál, a természet gondos megfigyeléséből indul ki, és a növények, majd az állatok szemléletéből analogikusan vezet át az emberben végbemenő folyamatok ismertetéséhez.

A felvilágosítás a természettudományi koncepció szerint nemcsak lehetséges, hanem szükséges is, hisz a gyermeknek, ha joga van az élethez, joga van annak megismeréséhez is,

amiből az következik, hogy „joga van a nemi életéről is, mint az egész életfolyamat elengedhetetlenül hozzátartozó részéről tudomást és felvilágosodást szerezni: a kellő időben, a kellő formában, legalábbis az egész életre megkívánható minimális részben”.

2. A felvilágosítás e koncepciójának hívei mind a szülőknek, mind az iskoláknak fontos szerepet tulajdonítanak a nemi nevelés területén. Oker-Blom például annak a reményének ad hangot, hogy ha a szülő gyermekeinek felolvassa az általa írt didaktikus, mégis könnyed hangvételű elbeszéléseket, akkor azok „kiindulópontjául fognak szolgálni a szülők és gyermekek közti bizalmas beszélgetéseknek, erősítik az otthonhoz való ragaszkodást s megtanítják a gyereket arra, hogy szülőit tekintse legtermészetesebb tanácsadóinak”. A szülők szerepének elsődlegességéről szól *Ravasz Árpád* és dr. Deutsch Ernő is. Deutsch szerint a kívánatos az lenne, „hogy az iskola adja meg az alapot, a szülők pedig individualizálva építsenek tovább gyermekeik testi és lelki javán”. Ravasz szerint a felvilágosítás a szülő kötelessége, az iskola irányító szerepén pedig azt a már mások által korábban is megfogalmazott igényt érti, hogy az iskola szülői értekezleteken elhangzott tájékoztatókkal, népszerű pedagógiai előadásokkal, kiadványokkal segítse a szülők kötelességszerűen végzendő munkáját. Az iskola cselekvő szerepén a gyerekeknek történő konkrét ismeretátadást érti, melyre a feministák álláspontjához hasonlóan, tantervi előírásnak megfelelően, a természettudományi tárgyak keretén belül kerülne sor: „A nevelési és oktatási tantervbe magába is be kell illeszkednie a nemi élet tiszta, világos, természetes és keresetlen megtanításának, még pedig fokként, magából a természetből kiindulva, természettudományi alapon.” Mint azt *Rózsa Ignác* is hangsúlyozza, ezt a célkitűzést a természetrajz intenzívebb tanításával „a növények és az állatok szaporodásának tanulmányozása által” kell előkészíteni, úgy, „hogy mikor rákerül a sor, per analogiam az átmenet a legtermészetesebb legyen”. Az iskolán belül a természetrajz tanárai és más nevelők munkája mellett ezen irányzat képviselői (dr. Deutsch Ernő, Kemény Ferenc) elismerik az iskolaorvos szakértő tevékenységét a felvilágosítás kérdéseiben.

Felmerülhet a kérdés, hogy miben különbözik egymástól a nemi nevelés feminista és természettudományos koncepciója. Az egyik lényeges eltérés a célokban található. Míg a feministáknál a nők felemeléséért vívott küzdelem részeként, addig a másik oldalon a testi-lelki egészség elérése, kifejlesztése (Oker-Blom Miksa, Ravasz Árpád) és megóvása (dr. Deutsch Ernő) céljából tartják fontosnak a felvilágosítást. Árnyalatnyi eltérést tapasztalhatunk a felvilágosítás módszerére vonatkozóan is a két irányzat között. Bár mindkettő a természet tényeiből indul ki, a természetrajzi megközelítés hívei mégis talán jobban kiemelik a lassú, fokozatos, a gyermekek fejlettségi szintjét figyelembe vevő haladás elvét, és megmaradván a jól bevált szóbeli módszerek mellett, nem tartják fontosnak a minden részletre kiterjedő szemléltetést. S végül az is különbség, hogy a koedukáció kérdésével a ter-

Világosan látható, hogy a koedukáció mellett felsorakoztatott érvek mind a nők felemelésének, nevelésének érdekében hangzottak el, míg a komolyan vehető ellenérvek elsősorban a koedukáció pedagógiai, erkölcsi nehézségeire mutatnak rá, és egyáltalán nem vitatják el a nőknek a felemelkedéshez való jogát. Sőt hangsúlyozzák (Miklós Elemér, Weszely Ödön), hogy az egységes kultúra megteremtésének elengedhetetlen feltétele, hogy a nő tiszteletét, hivatását, szellemi nívóját fejlesszük. Ehhez azonban, szögezük le határozottan, nem koedukációra, hanem jól megszervezett nőnevelésre, leánygimnáziumokra van szükség.

mészettudományos koncepció képviselői a vizsgált időszakban keletkezett írásaikban egyáltalán nem foglalkoztak.

A keresztények

A nemi nevelés problémáinak keresztény alapokon álló, az egyéb kortárs irányzatok fel fogását éles kritikával illető áttekintését nyújtja Komócsy István 1908-ban megjelent műve, mely *A gyermek nemi felvilágosítása* címet viseli, és mint alcíméből kiderül (Szülők könyve), kizárólag a szülők tájékozódását szolgálja. Komócsy munkája összefoglaló jellegű, amely az 1906–1907-ben lezajlott nagy hazai szexuálpedagógiai vitákban részt vevők álláspontjaira reflektál, majd elhatárolódva tőlük, egy átfogó, szilárd, koherens – és mint keresztény, természetesen egyedül üdvös – elméletét fejti ki a nemi nevelésnek. Legszembetűnőbb jellegzetessége, melyben eltér a fentebb tárgyalt két koncepciótól, hogy valási alapokon állva a nemiséggel kapcsolatos kérdéseket erkölcsi kérdéseknek tekinti, és elsősorban mint morális problémákra keresi rájuk a választ.

1. Komócsy műve elején élesen elkülöníti egymástól a nevelést és a felvilágosítást, amit az előző két irányzat nem tett meg. A nevelés feladata a gyermek ösztöneinek korában tartása, és magasabb rendű erkölcsi törvények felé terelése az akarat fegyelmzése által. A nevelésnek tehát egyfajta erkölcsnemesítő funkciója van. A felvilágosítás ezzel szemben pusztán ismeretközlés, a teoretikus tudás növelése, melynek az erkölcsös életvitelre semmiféle hatása nincs. Komócsy mint az emberi lelkekért felelősséget érző nevelő, a nevelés elsődlegességét hangoztatja a felvilágosítással szemben, és a kettő egymáshoz való viszonyát műve elején világossá teszi: „Az ösztönnel szemben nem a tudás, hanem az akarat, magának az ösztönnek a befolyásolása emel korlátokat. Ez pedig a nevelésen s nem a felvilágosításon fordul. Hangoztatjuk, hogy a felvilágosítás részleteszköz – kétélű –, mely vallás-erkölcsi nevelés nélkül nem épít, hanem rombol. (...) Mint részleteszköz húzódik meg az általános nevelés körében.” A nevelés és a felvilágosítás elhatárolása egyben alapot nyújt a természettudományos-orvosi felvilágosítás elegendő voltát hirdető kortársaktól való elhatárolódáshoz, és a felettük gyakorolt kritikához is. „A kérdés előttünk nem élettani, még kevésbé bonctani, hanem lélektani és nevelésügyi... A nemi kérdés azon vonatkozás miatt, mellyel az egyén, a család, az állam, és a társadalom életére kihatással van, a maga egészében erkölcsi kérdés és nem pusztán egészségi.” Továbbá, a nemi eltévelyedés, azaz „a bukás oka nem az, hogy nem ismerjük az ivarszervek leírását és az élet keletkezésének titkát, hanem, hogy nem tanultuk meg az ösztön legyőzésének módját. Ez pedig a nevelés feladata”, melynek alapelve Isten és törvénye, mely a „családot, társadalmat, kultúrát” pusztító ösztönöket neveli és „szabadságaiban korlátozza az egyén és a társadalom előnyére”. A nevelés feladata tehát az, hogy elősegítse a keresztény normák, törvények interiorizálódását mind az egyén, mind a társadalom életében. A nevelés az „egyénben korlátozó elvvé emeli a nemi élet korlátozó tartózkodását – a társadalomban az erkölcsiség alapszabályává teszi. Megszegése az erkölcsi törvény sérelme lesz.”

Komócsy a (vallás-erkölcsi) nevelés mellett kevés figyelmet szentel művében az „általános erkölcsi nevelés tudatosan alkalmazott” részleteszközének, a felvilágosításnak. A felvilágosításról csak azt tudjuk meg, hogy fokozatosnak kell lennie, továbbá, hogy „az élet változó viszonyai adják meg az alkalmat és módot, mit lehet s mit kell a gyermekeknek felvilágosítás alakjában mondanotok”. Komócsy bizonyos értelemben annak a szemérmes konzervatív irányzatnak a képviselője, mely a felvilágosítással kapcsolatban az 'ignoti nulla cupido' (a tudattalannak nincs vágya) elvet vallja, mely megfontolandó ugyan, de *Dittler Ida Regina* kivételével a szakirodalomban ekkor már szinte mindenki elutasította, és aki tehette, komoly érvekkel bírálta. A felvilágosítás ilyen elutasító kezelése egy keresztény koncepció egésze felől tekintve jogos és elfogadható. Az egész század eleji hazai

szexuálpedagógiai életet tekintve azonban kissé anakronisztikus jelenség, mely makacs jelenlétével állandóan akadályozta a lényegi szexuálpedagógiai munkálkodást, és így nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy még az 1910-es években is gyakran felbukkanjon az a terméktelen kérdés, hogy vajon szükség van-e egyáltalán a felvilágosításra.

Meg kell jegyezni, hogy voltak a korban keresztény nevelők, akik hasonló vallási-erkölcsi kontextusban, de sokkal határozottabban álltak ki a felvilágosítás mellett. *Gerely József* például Az erkölcsösség és az iskola című cikkében azzal érvel, hogy ha az Isten az erkölcstelenséget tiltja, akkor annak megmagyarázását is követeli, tehát „a VI. parancsolat ellen való vétkekről fel kell világosítani a gyermekeket”.

2. Az iskola szerepének megítélése határozott és egyértelmű Komócsynál: „...nem az iskola, hanem a szülők feladata a felvilágosítás.” A szülők előnye az iskolával szemben, hogy „egyénenkint”, „saját” gyermeküket oktatják a „szeretet és kölcsönös bizalom” alapján, és így, a családi köteléken belül, megvalósulhat a nemi nevelés alapvető elve, a differenciálás. Ezért Komócsy azt javasolja, hogy ha nyilvános előadásokon mégis előkerülne egy-egy, nemiséggel kapcsolatos téma, akkor a tanár csak olyan általánosságokat mondjon, a természet törvényeiben megnyilatkozó isteni bölcsességre tett utalások kíséretében, „amik a tudatlanokat és a romlatlanokat meg nem rontják, a rosszindulatúakat pedig a tanító tekintélyével felvilágosítják”. Sokkal konkrétabb és még ma is megfontolandó ezzel szemben Komócsynak a személyes tanár–diák viszonytal kapcsolatos megjegyzése, miszerint magánbeszélgetésekben „kellő tapintat mellett a tanár pótolhatja a szülőt, sőt ott is hathat, ahol a szülő már nem segíthet”. A gyermekek védelmének érdekében, hasonlóan a természettudományos alapokon álló felvilágosítókhoz, Komócsy fontosnak tartja a szülők és a tanítók felvilágosítását is népszerűsítő előadások, kiadványok formájában, hogy „vak ne vezessen világtalant”.

3. Komócsy a koedukáció problémáját is erkölcsi kérdésnek tekinti, és egyértelmű álláspontot foglal el vele kapcsolatban: „Az együttes nevelés veszélyes.” Veszélyessége abban áll, hogy gyengíti a szemérem érzését, pedig „az elpirulás festéke a jó erkölcsnek”. Továbbá nem igaz a koedukáció híveinek fő érve sem, miszerint a nevelés ilyen formája csökkentené az érzéki ingereket. A koedukációs iskola maga a sejtetni engedett érzékiség, ahol épp a biztosítéknak szánt felügyelet a fátyol, „mely mindent sejtet s egyben ingerel, hogy mögéje tekints”. Komócsy ezek alapján nem hisz „az együtt nevelt ifjúság belső erkölcsi szintjének emelkedésében”.

Összefoglaló

A hazai szexuálpedagógiai viták, írások a századelőn jól körülhatárolható problémákat feszegetnek, például az onánia és a nemi betegségek megelőzésének problémáját, melyek a nemi nevelés filantropista hagyományából erednek; a nevelés és a felvilágosítás viszonyának, szükségességének a problémáit, melyek *Rousseau* első megoldási kísérleteit követően körülbelül százötven évvel jelentek meg a maguk teljes jelentőségével a hazai köztudatban; vagy a koedukáció újabb keletű problémáját, mely nálunk a feminista törekvések nyomán került a felszínre. A témákat a következő évtizedben jelentősen bővítette és a régi problémákat új megvilágításba helyezte az ekkorra már szervezett formát öltött hazai gyermektanulmányi mozgalom munkálkodása, valamint a pszichoanalízis jelentkezése.

A problémák megközelítésében háromféle irányzat különíthető el aszerint, hogy milyen természetűnek tekintették a nemiséggel kapcsolatos kérdéseket, és hogy milyen távlati célokat szerettek volna elérni azok megoldásával. A feministák természettudományi kérdésnek tekintve a nemiség problémáit és a társadalom változását – a nőkérdés megoldását – szerették volna elérni. A természettudósok szintén természettudományinak tekintették a problémákat, céljuk pedig a testi-lelki egészségnevelés fejlesztése volt. A keresztény felfogás képviselői számára a nemiség problémája erkölcsi kérdésként jelent meg, és válaszaikkal

az ember mint vallási elvek szerint élő etikai lény személyiségének és jellemének kibontakoztatását célozták meg.

A vázolt koncepciók képviselőinek mindegyike egyetértett abban – természetesen hangsúlyeltolódásokkal –, hogy a nemiség okozta problémákat a családnak és az iskolának együttesen kell megoldania.

A századelőn vitatott kérdések nagy része manapság már nem kérdés, nem folynak pedagógiai szócsatározások a felvilágosítás szükségességéről, sem a koedukáció, sem az ónia problémáiról. Egy téma azonban még mindig tartja magát, ez pedig az iskola szerepe és lehetősége a szexuális felvilágosítás és nevelés területén. A századelőn megszerezhető tapasztalatok azonban nem sok tanulsággal szolgálhatnak a jelen szexuálpedagógusai számára, így ennek a dolgozatnak végső soron csak annyi értéke lehet, hogy bizonyos támpontokat nyújt a nemi nevelés történetének egy kis szeletében történő eligazodáshoz.

Irodalom

- DR. AMIRAM OLEINIK: *Nemi felvilágosítás az iskolában.* = *Szexuális felvilágosítás és nevelés.* Szerkesztette: DR. FORRAI JUDIT. Bp. 1904, 58–64. old.
- DR. ASZMANN ANNA: *Az iskola szerepe és lehetőségei a szexuális nevelésben, párkapcsolatra történő felkészítésben.* = *Szexuális felvilágosítás és nevelés,* i. m., 65–70. old.
- DR. DEUTSCH ERNŐ: *A gyermekek nemi felvilágosításáról.* *Közegészség,* 1907. március 1., 49–51. old.
- DITTLER IDA REGINA: *A tanuló szexuális felvilágosítása.* *Magyar Paedagógia,* 1906, 490–493. old.
- GERELY JÓZSEF: *Az erkölcsösség és az iskola.* *Katholikus Tanügy,* 1899. december 20., 338–341. old.; 1899. dec. 30., 352–355. old.
- GLÜCKLICH VILMA: *A koedukáció.* *Népmívelés,* 1906. július–augusztus, 42–44. old.
- HANCSÓKNÉ WOLKENBERG ILONA: *Az együttes oktatás kérdése.* *Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny,* 1906. október 7., 62–67. old.
- HARKÁNYI EDE: *Az együttes nevelés.* *Husadik Század,* 1906, 543–549. old.
- KEMÉNY FERENC: *Amire régóta égető szükség van.* *Magyar Paedagógia,* 1905, 94–95. old.
- KEMÉNY FERENC: *A nemi probléma.* Bp. 1907.
- KOMÓCSY ISTVÁN: *A gyermekek nemi felvilágosítása. Szülők könyve.* Pécs 1908.
- DR. MIKLÓS ELEMÉR: *A fiúk és a lányok együttes nevelése.* *Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny,* 1906. október 7., 67–71. old.
- n. n.: *Hogyan világosítottam fel tanítványaimat. Szülők és tanárférfiak figyelmébe ajánlja a szerző.* Bp. 1909.
- OKER-BLOM MIKSA: *Doktor bácsinál falun.* Fordította: PÁLFI MÁRTON. Kolozsvár 1906.
- ORTT FÉLIX: *Levél kis hugomhoz.* Fordította: SZEGEDY-MASZÁK ELEMÉR DR. Bp. 1910.
- RAVASZ ÁRPÁD: *A gyermek szexuális felvilágosítása.* *Magyar Paedagógia,* 1906, 493–504. old.
- RÓZSA IGNÁCZ: *A nemi felvilágosítás kérdése.* *Magyar Tanügy,* 1907. április 28.; 1907. május 5.
- VINCZE LÁSZLÓ: *A szexuális nevelés története.* = VINCZE LÁSZLÓ–VINCZE FLÓRA: *Lélektani-pedagógiai tanulmányok.* Bp. 1983, 7–204. old.
- WESZELY ÖDÖN: *A koedukáció kérdése.* *Népmívelés,* 1906. július–augusztus, 45–51. old.